

Мр Раденко ШЋЕКИЋ*

ИДЕЈА ЦРНОГОРСКЕ ДРЖАВНЕ НЕЗАВИСНОСТИ У УНУТАРПОЛИТИЧКОМ ЖИВОТУ ЦРНЕ ГОРЕ КРАЈЕМ XX И ПОЧЕТКОМ XXI ВИЈЕКА

ABSTRACT: *The paper follows an idea of Montenegrin independence during the last 130 years. In the wide range of dates important to Montenegro, 13th July is set aside as a synonym for „Montenegro’s stability and a symbol of freedom.” Article 26 of the Berlin Treaty defined the international legal status of Montenegro, whereby „Montenegro’s independence was recognized by the Porte and all the High Contracting Parties that have not recognized it yet.” The Article meant that the Montenegrin independence was confirmed by the countries which had not previously done it, primarily by Turkey.*

July 13, 1941 is an equally important date in the modern Montenegrin history. In the decades following World War II, the significance and symbolism of July 13 was constantly emphasized in the Montenegrin public, as a date which should personify the free spirit and individuality of Montenegro, its courage and devotion to the ideals of honor and freedom.

During 1992, the question of state status, i.e. of Montenegro staying united with Serbia in the form of FRY, represented a battlefield between the government and a portion of the opposition which advocated the independence of Montenegro. A referendum on the status of Montenegro was organized, and the option to stay within the federation won the support of over 90% of voters. Nevertheless, Montenegro continually sought to increase its sovereignty and independence from the federal state by transferring functions from the federal to a republic level, which reached its culmination at the referendum in May 2006.

* Аутор је виши истраживач у Историјском институту Универзитета Црне Горе и докторант на Факултету Политичких наука у Београду са темом „*Политичка пропаганда у Црној Гори 1988 – 2000.*“.

KEY WORDS: *Montenegro, idea of independence, July 13th, The Berlin Agreement, referendum.*

*

Мјесец јул има симболички значај за историју неких држава, посебно САД, Француске али и Црне Горе. Американци славе 4. јул као Дан независности и дан сјећања на јул 1776. године, када је Конгрес усвојио Декларацију о независности, док је за Французе 14. јул подсјећање на пад тврђаве Бастиље, који је симболички означио почетак Француске револуције и промјена и тековина које је она донијела.

У широкој лепези значајних црногорских датума 13. јул се издваја као синоним “црногорске постојаности и симбол слободе”. Тако, и у Одлуци о проглашењу независности Црне Горе, коју је црногорска Скупштина усвојила 3. јуна 2006. године, примјетно је да се Одлука позива на Берлински конгрес и 13. јул 1878. као датум међународног признања тадашње Књажевине Црне Горе.¹ Тада, 1878, Црна Гора је добила међународно признање и у међународним односима постала држава, у смислу међународног права. Послије стицања званичног међународног признања на Берлинском конгресу (1878) Црна Гора је добила право да шаље и прима дипломатске представнике. Тиме је стекла међународно-правни основ за развијање сопствене дипломатске мреже, али и право да, преко акредитованих страних посланика, комуницира са другим земљама.² Ако датуме у којима се завршавају процеси формирања држава

¹ Конгрес у Берлину почео је 13. јуна 1878. године и у суштини, био је дио напора великих западних сила да Русији оспоре доминацију остварену у Сан Стефану марта 1878. Русија је Санстефанским мировним уговором Црној Гори и Бугарској обезбиједила велика територијална проширења, која су оспориле друге велике силе, прије свега Аустро-Угарска и Велика Британија. Сазван је нови скуп сила у Берлину, на којем су учествовали представници Русије, Османског царства, Аустро-Угарске, Велике Британије, Њемачке, Италије и Француске. Представници Црне Горе на Конгресу били су војвода Божо Петровић и војвода Станко Радоњић, више у улози посматрача, с обзиром на то да нијесу могли учествовати у раду Конгреса. Овим дипломатским скупом је предсједавао њемачки канцелар Ото фон Бизмарк, који је одбијао било какав контакт с црногорским представницима, упућујући их на аустроугарског министра спољних послова, грофа Андрашија. Састављен је уговор којим су дефинисане нове границе на Балкану. Берлински уговор је имао укупно 64 члана, од којих се на Црну Гору односи осам (26-33). Најважнији је био 26. члан, којим је дефинисан међународно-правни положај Црне Горе: “Црној Гори признају независност *Висока Порта* и све оне високе уговорне стране које то досад нијесу учиниле”. Тим чланом је потврђена црногорска независност и од оних држава које то нијесу раније учиниле, прије свега Османско царство. Црна Гора је тада као 27. држава добила независност и излаз на море.

² Послије међународног признања она успоставља званичне дипломатске односе са великом бројем земаља. Исте године Црна Гора успоставља званичне дипломатске

у својој симболици вежемо за дане када се ти процеси и формално доврше, онда је 13. јул 1878. године државна верификација вишевијековне борбе за слободу и државу.

Два државна датума Црне Горе, који су симболично представљени у 13. јулу, свакако да су блиско везана. Јер, не мање важан датум модерне црногорске историје је и 13. јул 1941. године. Општенародни устанак који је тога датума подигнут је масовношћу изненадио и организаторе и окупатора, будући да је у Црној Гори био један од најблажих окупационих режима у тадашњој Европи. Процјењује се да је до 20. јула 1941. око 32.000 устаника било под оружјем. Устанак је по обиму и масовности био највећа манифестација отпора и први устанак³ једног народа у поробљеној Европи и, по свом одјеку, не само у Југославији већ и у Европи, имао је посебан значај, како због угрожавања власти окупатора у Црној Гори, тако и због реалне могућности да се прошири и на окулне дијелове окупираних територија.

У деценијама након Другог свјетског рата, у црногорској јавности је стално потенциран значај и симболика 13. јула, као датума који треба да симболизује *слободарски дух и самосвојност нормал* Црне Горе, њену храброст и приврженост идеалима части и слободе. Обиљежавањем, путем манифестација, 13. јула као датума устанка против окупатора, организовањем бројних трибина и говора, оснивањем институције *13-јулске награде* – константно је индукована симболика и значај датума.

односе са Русијом и Француском, а наредне године са Великом Британијом, Аустро-Угарском, Италијом и Османским царством. Званични дипломатски односи са Грчком успостављени су 1881. године, да би 1897. Црна Гора успоставила званичне дипломатске односе са Србијом и Бугарском. Почетком XX вијека званични дипломатски односи успостављени су и са САД (1905) и Њемачком (1906). Након 1878. године Црна Гора почиње да отвара и сопствена дипломатска представништва у иностранству. Ток овог процеса у великој мјери ограничиле су њене скромне финансијске могућности, тако да су посланства у иностранству отворана само када се њени државни циљеви нијесу могли штитити на другачији начин. Због тога су у годинама постојања њеног међународног субјективитета отворена само четири посланства у иностранству - у Цариграду (1879), Београду (1913), Паризу (1916) и Вашингтону (1916). Послије Берлинског конгреса Црна Гора установљава и кровну институцију своје дипломатије - министарство иностраних послова (дјела) 1879. године, које је преузело функције дотадашње Канцеларије за спољне послове. *Према Закону о влади и Државном савјету Књажевине Црне Горе* из 1902. године министарство иностраних послова (дјела) обављало је политичке и административне послове. У политичке послове Министарства иностраних дјела убрајани су, између осталог, и обавјештајни рад, дипломатска преписка, склапање конвенција и надзор над дипломатско-конзуларном службом. - Детаљније видјети у: Радослав Распоповић, *Дипломатија Црне Горе 1711 – 1918*, Историјски институт, Подгорица, 1996.

³ Јуна 1941. године, на подручју источне Херцеговине дошло је до самоорганизовања народа и устанка против новоуспостављене Независне државе Хрватске (НДХ) као одговора на масовне злочине усташа над српским народом.

* *

Постојећи четрдесет пет година као једна од шест конституционалних република у оквиру југословенске федерације, Црна Гора се почетком последње деценије XX вијека, у атмосфери распада дотадашње заједничке државе СФРЈ, поново нашла пред питањем свога државног статуса. Државно питање, односно останак у Југославији и референдум који је тим поводом организован, представљало је једно од првих тест-питања и проблема новоформираној црногорској власти произашлој из анти-бирокупске револуције из октобра 1988. и јануара 1989. године, а такође и новоформираним политичким партијама као активним учесницима новонасталог политичког плурализма. Изласком већине република из федерације, наметало се питање даље прекомпозиције СФРЈ и формирање нове државне заједнице.

Питање останка Црне Горе у Југославији рефлектовало се и у црногорској јавности, тако да је поново отпочела серија митинга на улицама, мада у овом случају популизам није био онако хомоген као током јануара 1989. већ су се искристалисале двије непомирљиве опције. На једној страни била је владајућа партија проистекла из Савеза комуниста, подржавана од политичких субјеката „пројугословенске провинцијенције“⁴ који су се залагали за останак Црне Горе у Југославији, а на другој, блок окупљен око Либералног савеза⁵, кога су, осим странака које су представљале националне мањине подржавале и неколико мањих странака са неокомунистичким и социјалдемократским предзнацима. И сам политички дискурс, поводом овога значајног питања указивао је на непомирљивост супростављених опција.⁶

⁴ „Црна Гора од давнина има сувереност и то не треба поново доказивати. Тражити од народа да се изјасни је ли за самосталну Црну Гору или је за заједницу са Србијом и другим републикама које то желе значи стављање Црне Горе у инфериоран историјски положај. Друге републике требало би да се одређују да ли су за заједницу са двијема старим и признатим државама – Црном Гором и Србијом које су своју државност заложиле да би се створила Југославија“ (ријечи су Н. Килибарде). „Народна странка је против референдума. То је сесесија, а она је опасан злочин у свакој држави свијета“ (Д. Шоћ) – Са конференције за штампу Народне странке Пobjеда, 31. јануар 1992, страна 4.

⁵ „Ја вас позивам у име Удружене опозиције да бојкотујете овај референдум и да на тај начин покушате да отргнете могућност његовог легитимитета. Овај референдум не води рачуна о вашем интересу. Овај референдум води рачуна о опстанку два тоталитарна режима у Београду и Титограду.“ С. Перовић, Удружена опозиција. (Пobjеда 27. фебруар 1992, 5). С. Перовић је у Скупштини Црне Горе, између осталог, оптужио ДПС да као и њихови претходници комунисти, манипулишу националним питањем, балансирајући између црногорства и српства. Табузирајући национално питање владајућа партија продужава своју владавину, али грађанима Црне Горе, по Перовићу, наноси велику штету. Пobjеда, 1. јул 1994, 3.

⁶ „У случају негативног одговора на референдуму, политику самосталне Црне Горе

Током 1992. питање државног статуса, односно останка Црне Горе у заједници са Србијом у форми СРЈ представљало је бојно поље власти и дијела опозиције која се залагала за независност Црне Горе. Индипендистичка опозиција Црне Горе на митингу за суверену Црну Гору, одржаном 23. фебруара 1992. испред републичког Парламента у тадашњем Титограду⁷, којем је присуствовало неколико хиљада грађана, прихватила је изјаву учесника овог скупа, у којој се истиче да се не признаје, како је речено, *неуставан и нелегитиман једнопартијски референдум*. Истовремено је на платоу испред хотела Црна Гора одржан и контрамитинг, на којем је скандирано за Југославију и блиске везе Црне Горе и Србије, а којем је присуствовало око четири хиљаде грађана *Побједа*, 24. фебруар 1992. године, 1).⁸

Тадашњи Предсједник црногорске владе је на питање у интервјуу да ли је могуће остварити било какво функционално јединство тако супростављених политичких опција, гдје је са једне стране темелни

мораће да спроводи нека друга партија“, изјавио је тадашњи Предсједник РЦГ М. Булатовић, *Побједа*, 4. фебруар 1992, 4, док су с друге стране изношене оптужбе на рачун наводних нерегуларних услова под којима је организован референдум: „*Сматрамо да је у Црној Гори створена таква политичка клима да се било какво изјашњавање грађана на референдуму, без обзира на питање и одговор, не може сматрати легитимним*“, ријечи су лидера Либералног савеза Црне Горе *Побједа*, 8. фебруар 1992. године, страна 4.

⁷ Почетком 1992. године преименован у Подгорицу.

⁸ Саопштењем под насловом „Придружите нам се!“ огласио се Синдикат никшићке Жељезаре. У саопштењу се између осталог каже: „*Удружена опозиција Црне Горе најавила је митинг за 22. фебруар испред Скупштине Црне Горе, да би извршила притисак на Скупштину која је заказана у исто вријеме, с намјером да преформулишу питање за предстојећи референдум и траже независну Црну Гору. Не смијемо дозволити да либерали, федералисти, СДА, реформисти, коалиција на челу са Перовићем, Влаховићем, Ђокајом, Ракчевићем и другима, као и политичарима Грађанског форума, одбаченим од стране црногорског народа у антибирокуратској револуцији, запечати нашу судбину сецесијом Црне Горе, и одвоје црногорски народ од народа који желе да живе заједно у Југославији... Синдикат Жељезаре ће организовати за своје раднике одлазак у Титоград ...*“ – *Побједа*, 19. фебруар 1992, 5.

„*Индикативно је то што се за суверену Црну Гору залажу управо они који су се залагали за аутономију Санџака, а врло гласни заговорници самосталности Црне Горе прикривају антисрпску и антиправославну орјентацију. Историјске и све друге везе између Србије и Црне Горе не може прекинути шачица људи са једне или са друге стране. Лицитирање са сувереношћу је ствар помодарства, изгледа, јер су је наметнули они који никада до сада нијесу имали суверену државу*“ – из излагања предсједника владе Црне Горе Мила Ђукановића на састанку општинског руководства Демократске партије социјалиста на коме је главна тема била предстојећи референдум „на коме ће се грађани Црне Горе одредити да ли су за то да ова република на равноправној основи настави живот у заједничкој држави са оним републикама које то хоће“ – *Побједа*, 12. фебруар 1992. „Вијековима заједно“, „Подршка ДПС –у“, - са општинских одбора СУБНОР-а.

принцип црногорске власти - Црна Гора у Југославији, а са друге Реформисти и Либерални савез који не признају или дјелимично не признају СРЈ, одговорили, између осталог, и да Црна Гора јесте и остат ће дио Југославије.⁹

Прије усвајања устава „треће Југославије“ грађани су имали прилике у Црној Гори (али не и у Србији) да на референдуму 1. марта 1992. одлучују о будућности своје републике. Референдумско питање је гласило: „*Да ли сте за то да Црна Гора као суверена република настави да живи у заједничкој држави, Југославији, потпуно равноправно са другим републикама које то буду жељеле?*“. На постављено питање одговорило је 66% уписаних грађана, а од тога је 96% дало позитиван одговор.¹⁰ Успостављањем СРЈ 27. априла 1992. године, руководства Србије и Црне Горе су настојала да докажу да та држава има искључиво право на континуитет са СФРЈ која се распала средином 1991. године.

* * *

Током друге половине 90 –тих, ескалирањем политичког сукоба у врху црногорске власти питање државног статуса се поново вратило као једно од доминантних тема политичког дискурса. Добивши апсолутну већину на изборима одржаним крајем 1996. године - на програму чврстог заједништва са Србијом и јачању савезне државе ДПС је манифестовала своју снагу засновану на изказаном повјерењу највећег дијела грађана.

У првом периоду политичког сукоба, питање државног статуса није се наметало у први план, што је разумљиво, с обзиром на чињеницу да су на том фонду и убједљиво добијени избори крајем 1996. године.¹¹ Тако и тадашњи црногорски премијер у писму тадашњем предсјед-

⁹ „*То са признавањем или непризнавањем је неозбиљно. Као кад би се неко љутио на то што се ово годишње доба зове прољеће. Но, видим да те момке импресионира то што су они храбри да постојећу државу означавају као такозвану, па им не бих квариио задовољство. Нити то слаби Југославију, нити ће је ојачати кад они одлуче да је признају. Оно што је за власт у Црној Гори релевантно, свакако је воља њених грађана. А она је неоспорна и коректно утврђена на референдуму организованом тим поводом. Живим у увјерењу да се ни данас ништа битније није промијенило у одређењу грађана. Црна Гора јесте и биће саставни дио СРЈ. Што то прије схватите они који још нису, то боље по њих. Иначе са илузијама није угодно дуже живјети. Буде ли се некада та воља грађана Црне Горе промијенила, уопште не сумњам да би ДПС била на висини задатка да нову реалност прихвати и поштује...*“ Побједа 1, 2, 3. мај 1993. 3).

¹⁰ В. Гоати, *Партије Србије и Црне Горе у политичким борбама од 1990. до 2000. године*, Contesco, Бар 2000. стр. 24.

¹¹ „*СРЈ је израз сагласности Црне Горе и Србије, јединих које су хтјеле, и представља континуитет државне личности Југославије – јер су Црна Гора и Србија биле државотворно и историјско језгро те државе током читавог њеног трајања.*“ – М. Вуковић, потпредсједник владе РЦГ. „Побједа“ 27. април 1997, 5.

нику РЦГ током партијских превирања 1997. године каже : *“Поштује се изборни програм ДПС-а, као и залагање за заједничку државу са Србијом. Влада Црне Горе сматра да СРЈ као демократска заједница равноправних република и грађана јесте и треба да остане наша трајна оријентација...”* Монитор, 13. јун 1997).¹²

Након расцјепка у врху ДПС-а 1997. године, крило партије на челу са тадашњим премијером било је приморано да као савезнике прихвати највећи дио дојучерашњих политичких противника. Тако је формирањем широког блока у коалицији „Да живимо боље“ однијета превага над супарничким табором који је представљала унионистичка Социјалистичка народна партија (СНП). Неминовно је било да се под утицајем нових коалиционих партнера мијења и перцепција и ставови који су до тада постојали, у првом реду у погледу националног питања и државности.¹³

Стварањем широке коалиције и добијањем подршке од стране дотадашњих опозиционих чинилаца у политичком животу Црне Горе који су се декларисали за њено осамостаљење, и сама дотадашња пројугословенска политика владајуће црногорске елите је морала да се мијења. Задобивши повјерење грађана и апсолутну власт на изборима крајем 1996. године на програму очувања СРЈ и заједништва са Србијом, а и приморана да од себе не одбије бираче који су се пројугословенски про-

¹² На питање новинара да ли би се сложио са мишљењем да судбина нове Југославије зависи од одлука С. Милошевића и да ли би његова оставка промијенила расположење међународне заједнице према СРЈ, Предсједник Владе РЦГ Мило Ђукановић је одговорио: *„Са тим се не могу сложити и то је ваљда јасно из мојих претходних одговора. СРЈ није настала као плод било чије појединачне жеље и одлуке, па зато њену судбину не треба везивати нити за једног појединца који се тренутно налази у њеним рукама. Сви смо ту од данас до сјутра, а Југославија ће као израз истинских историјских, актуелних и будућих интереса народа који је творе, упркос теškoћама дуго трајати“.* Побједа, 10. јул 1992, 4.

¹³ У том контексту могла би се схватити и сљедећа изјава: *„Нећемо се у Црној Гори сврставати ни у црногорске, надам се ни у антицрногорске блокове. Желимо да Црна Гора буде један и јединствен демократски оквир за бољи живот и бољу будућност свих који у њој живе... У Црној Гори је нажалост живи отпор оних који под плаштом бриге за Југославију воде отворену борбу против државности Црне Горе и против њеног права да креира и одговара за своју будућност. Такво своје дјеловање те већ препознатљиве политичке структуре, лишене и минимума националног и државног самопоштовања, пласирају манипулишући југословенским ентузијазмом дијела грађана Црне Горе. За сада међутим од њих још увијек нијесмо чули зашто су против своје државе Црне Горе... Ко гледа Црну Гору кроз оптику с краја 18. вијека – он или не разумије Црну Гору, или покушава да јој се наруга. Апсолутно сам увјерен да је нова, демократска, европска Црна Гора прије свега ослоњена на своју младост, сахранила племенску свијест тамо гдје јој је и мјесто – на крај 18. вијека и да се данас у Црној Гори не размишља племенски него европски“.* Редовна прес конференција предсједника Црне Горе М. Ђукановића, Побједа, 1. децембар 2000, 2-4.

филисали, у атмосфери борбе „за сваки глас“ – владајућа партија је докле настојала да се одржи балансирањем међу својим тако разноликим гласачким тијелом. Још током 1999. године из црногорског државног врха потврђивана је приврженост државној заједници са Србијом: тако је тадашњи црногорски предсједник фебруара 1999. изјавио „*Црна Гора није Словенија, Црна Гора је саставни дио Југославије и она жели да под регуларним условима живи у Савезној републици Југославији, да допринесе напретку, просперитету и демократији СРЈ...*“.¹⁴

Црна Гора је настојала да континуирано повећава своју сувереност и самосталност од савезне државе, преношењем једне по једне функције са федералног на републички ниво. Једна од мјера са најдалекосежнијим посљедицама била је увођење њемачке марке као званичног средства плаћања у Црној Гори у новембру 1999, што је аутоматски значило и прелазак на еуро почетком 2002.¹⁵ Црна Гора је у своје руке преузела и царински систем, као и режим спољне трговине и, осим формално заједничке армије и цивилне контроле лета, мало је шта било остало у искључивој федералној надлежности.

И од стране значајних међународних фактора јавно је исказивана наклоност према власти у Црној Гори, која је представљана не само као алтернатива власти у Београду, већ и главни опонент њој али и база за дјеловање србијанске опозиције.¹⁶ Такав став, у првом реду САД, био је и подстицај Европској унији и њеним чланицама да исто учине и у пракси реализују издашном помоћи.

Неизвјесност остаје и додатно се оснажује као карактеристика црногорских избора и након пада Милошевића са власти, али се основна тема изборних надметања потпуно помјера ка питању државног статуса Црне Горе.¹⁷ Било је нереално очекивати да ће питање државног

¹⁴ Предсједник РЦГ М. Ђукановић у интервјуу Видео-недјељнику ВИН. *Побједа* 27. фебруар 1999, 3.

¹⁵ Предсједник РЦГ М. Ђукановић у интервјуу љубљанском *Делу* рекао је, између осталог, и сљедеће: „Ако и ова Југославија доживи судбину претходне, кривицу ће сносити искључиво диктаторски режим у Београду, којем није стало ни до Црне Горе, ни до Србије и Југославије, него само до власти по сваку цијену. Већ сам рекао да није нужно да новчано осамостаљивање доведе до отијепљења Црне Горе. Али морамо се обезбједити пред погубном политиком савезне државе“. *Побједа*, 11. новембар 1999, 1.

¹⁶ У том смислу се могла схватити и изјава високог званичника САД, Џернса Рубина који је говорећи о намјерама САД да упркос спољном зиду санкција према СРЈ пронађе начин да се пружи материјална помоћ Црној Гори изјавио: „Вјерујемо да је то корак напријед, велики корак напријед за развој демократских институција у Савезној Републици Југославији“.

¹⁷ „Уколико победи Милошевић идемо на референдум. Црногорска власт је изузетно опрезна и приправни смо на све ситуације“ – Црногорски премијер Ф. Вујановић о тзв. савезним изборима у интервјуу сплитској *Слободној Далмацији*“ *Побједа*, 25. септембар 2000, 3.

статуса нестати само због тога што је у Београду промијењена влада 5. октобра 2000. Државно питање за црногорску власт није било тек проста ствар повезана са одбраном од Милошевићевог режима.¹⁸

У јавности је наметано суштинско и структурално питање - да ли седамнаест пута мања Црна Гора може бити равноправан члан у дво-чланој федерацији са седамнаест пута већом Србијом. То је проблем који није нестао са Милошевићем.

Црногорска влада је након одласка Милошевића са власти покушала да овај проблем ријеши понудом за споразумну дисолуцију СР Југославије, по чешко-словачком моделу, с тим што би двије нове државе - Црна Гора и Србија - као независне и међународно признате, склопиле међудржавни савез, који би по својим надлежностима подсјећао на Заједницу независних држава створену након распада СССР-а или на ЕУ.¹⁹

Овај предлог примљен је са негодовањем од стране главних партнера и протектора Црне Горе током Милошевиће период - САД и ЕУ, а није наишао на подршку ни у Београду, коме је био и упућен. Након овог предлога Црна Гора, до тада један од главних западних савезника у региону, почела је да се доживљава као “проблематична”, јер, посебно ЕУ,

¹⁸ „Милошевић је свих претходних година такође угрожавао равноправност Црне Горе у фактичком функционисању југословенске заједнице али је овим уставним насиљем она на папиру срушена и од тога дана СРЈ по мени више не постоји“ – (Предсједник Црне Горе М. Ђукановић у интервјуу НРТВ „Монтена“, према „СРЈ ни теоријски не постоји након јулског уставног пуча“, „Побједа“, 14. септембар 2000, стр. 3.

„Заједно са осталима сам 1992. године јасно казао да подржавам идеју очувања заједнице и с обзиром да сам се потпуно јавно, као предсједник Владе, заложисао за ту опцију, у случају да није изгласана – сматрао бих потпуно моралним да не обављам више ту функцију.“ - Предсједник Црне Горе М. Ђукановић у интервјуу Телевизији Црне Горе, 22. септембар 2000.

„Почетком деведесетих у Црној Гори нијесмо имали расположење ни за какву другу државну опцију, него ову што данас имамо, а и сада су различите процјене до којег је нивоа промијењено то расположење у Црној Гори“. Присјећајући се атмосфере након Хашке конференције, на којој је тадашњи предсједник Црне Горе (Момир Булатовић) потписао предлог о самосталности и међународном признању Црне Горе па га касније повукао, те кампање која је тада била покренута према Црној Гори, предсједник Ђукановић се присјетио свога наступа – не у одбрану тадашњег предсједника већ у одбрану права Црне Горе да одлучује о својој будућности.“ - ријечи предсједника републике у емисији „Директно“ ТВ Црне Горе. 26. децембар 2000 године.

¹⁹ У закључку Главног одбора ДПС одржаном 27. октобра 2000. истакнуто је да: „Нову заједницу треба да граде међународно признате државе Црна Гора и Србија. Заједница међународно признатих држава заснивала би се на заједничкој монетарној, спољнополитичкој и одбрамбеној функцији“. Побједа, 28. октобар 2000, стр. 1. Неколико мјесеци раније тадашњи црногорски премијер Вујановић је истакао: „По оцјени црногорске Владе, двије трећине Црногораца би сада на референдуму гласало за одвајање од Србије“ – премијер Ф. Вујановић у изјави за чешки радио, Побједа, 20. јул 2000, . 1.

а у одређеној мјери и САД, нијесу жељели промјену регионалног статусу-а настало након интервенције НАТО-а и одласка Милошевића.

Тако су из црногорског политичког врха и након октобарских политичких промјена у Београду упућивани захтјеви за редефинисање односа.²⁰ Такође је и од стране нових власти у Београду, одмах након октобарских промјена, било говора о могућности неке врсте промјене заједнице.²¹

У пропагандне сврхе се покрећу петиције за независну Црну Гору, сакупљају потписи и апели одређеног броја црногорских интелектуалаца, организују бројни округли столови на којима су пропагиране идеје о потреби стварања независне Црне Горе, организују анкете и испитивања јавног мњења.²² Реформисањем образовног система, у првом реду језика и историје, препознатљива је била тежња ка индоктринацији у првом реду омладине, утицање на емоције, потенцирање патриотизма, љубави према Црној Гори, њеној витешкој историји, њеном значају у међународним односима и сл.²³

²⁰ „Имам утисак као да у Црној Гори постоји једна наглашена доза душебрижнштва за Југославијом, душебрижнштва да се ту не поремете интереси Србије у Југославији. Морам да разговарам крајње отворено, као разложни људи. Југославија је фикција од 1992. године до данас. Међутим, постоји један дио јавности који се навикао на ту фикцију и који жели да одржава ту представу, иако у животу од те представе суштински нема ништа.“ Интервју предсједника М. Ђукановића државној телевизији, 30. новембар 2000.

²¹ У том смислу могла би се схватити и сљедећа изјава: „Ако би воља народа Црне Горе била да не буде дио федерације, ту вољу треба поштовати. Иако историја, међусобни односи и тренутна ситуација наводе на мишљење да ће намјера да се одржи једна заједничка држава превагнути. Односи између двије земље ће у сваком случају бити уређени уз поштовање воље народа“ - изјавио је В. Коштуница, који је раније казао да би референдум о опстанку заједничке државе требало одржати у обје републике. Интервју В. Коштунице италијанској телевизији, Побједа, 13. октобар 2000, 2.

²² М. Ђукановић је истакао „Деветогодишње искуство живота у заједничкој држави потврдило је да је немогуће смислити уставну формулу која би обезбједила обострано задовољење интереса и равноправност тако диспропорционалних субјеката као што су Србија и Црна Гора“ - Побједа 7. октобар, 2001, 2. Тако је у Подгорици 15. октобра у организацији недјељника Монитор поводом десетогодишњице његовог постојања, организован округли сто „Црна Гора на раскршћу – којим путем даље“ на којем су, између осталих, узели учешћа и представници владајуће коалиције из редова ДПС-а и СДП-а. „Дилема је независност или договор о заједници“ Побједа - 16. октобар 2000, 3.

Предсједник Народне странке Д. Шоћ је оптужио државне медије да воде кампању у прилог оне политике која је против државне заједнице Црне Горе и Србије. Илустровао је то примјером: „једног неукуса када је на телевизији драматично прочитано саопштење интелектуалаца који се залажу за независну Црну Гору. Није Народна странка против тога, али постављамо питање да ли би такав простор добили они који су за државну заједницу Црне Горе и Србије“. Побједа, 25. октобар 2000, 6.

²³ „Деценијама је кроз образовање пројектовано порицање свега што је црногорско, а у школским уџбеницима смишљено игнорисане чињенице или су пак искривљаване ради

Бројне већ постојеће и новоосноване организације, удружења, издавачке куће, културно–умјетничке манифестације, потпомогнуте медијском логистиком и простором који им је омогућавала власт, пропагандно су дјеловали у јавности у циљу наметања перцепције и става о немогућности даљег живота са Србијом и потреби за осамостаљењем и изласком из СРЈ. Историја, као дио образовања и перцепције једног народа, такође је представљала терен за прикривено пропагандно дјеловање. Предмет спорења су представљале теме попут: Подгоричка скупштина 1918, Божићна побуна 1919, питање црногорске нације, цркве и језика.²⁴ Подржавање публикавања бројних историографских издања која су се бавила питањима из ближе историје Црне Горе, њиховим промовисањем, давањем у ударним терминима у медијима мјеста за репортаже са бројних трибина, скупова, интервјуа, књижевних сусрета, настојало се свакодневно утицати на ставове и перцепцију јавности.

Припреман је терен за реализацију одређених политичких концепција и идеја и настојало се да се у јавности оформи свијест захваљујући којој би те идеје биле подржане и прихваћене. С друге стране, опозиција с обзиром на свој опозициони статус није могла приуштити себи толики слободан простор већ се првенствено фокусира на директније видове отворене пропаганде којима је настојала анимирати јавност тезама да је идеја о изласку Црне Горе из СРЈ погрешна, да Црна Гора није способна да се економски одржи као самостална држава и сл. Такође, унионисти су имали извјестан проблем да, противећи се осамостаљењу Црне Горе, не прикажу себе као негаторе црногорске слободарске

негирања црногорског националног бића, државе и суштине црногорске историје“ – министар просвјете и науке Црне Горе Драган Кујовић, *Побједа*, 1. децембар 2000, 5. Као и: „Критичко преиспитивање програма и уџбеника историје није само постулат времена, већ ослобађање од налага које могу бити закљон разговјетном посматрању историје. Дјецу треба да учимо и васпитавамо на историји културе и цивилизације, а не владара и ратова. Настава историје је битан чинилац у конституисању националног индентитета и због тога се мора ослободити негативних стереотипа у односу на друге народе који воде етно-центризму“ – министар просвјете у влади РЦГ Д. Кујовић, *Побједа*, 2. фебруар 2000, стр. 5.

²⁴ У књизи „*Нација и држава*“ (Група аутора, 2001), објављени су резултати истраживања на узорку од 1051 испитаника а неки од резултата се односе на однос грађана Црне Горе према националном и глобалном индентитету. Истраживање је показало да се у Црној Гори могу препознати четири облика националне свијести: национална искључивост, национална индентификација, мондијализам и етноцентризам... *Етнос и етничка група* према П. Влаховићу јесте: „друштвена заједница састављена од чланова истог или сличног поријекла који имају заједнички језик, обичаје, традицију и низ других, конкретно – историјских карактеристика“, П. Влаховић, *Етнос, народ, нација*, Гледиште, Београд 1983, 43., Д. Јањић (према Ђукановић и др. 2001, 11) сматра да је етнос одређени тип заједништва, груписање људи по основу истог поријекла и културне хомогености.

историје, односно, да не буду случајно препознати као анти-црногорски блок у оквиру Црне Горе.²⁵

Црногорска власт се захваљујући логистици и инфраструктури, као и својерсној симбиози са бројним организацијама и удружењима са којима је повезивао заједнички циљ – осамостаљење и независност, много ефикасније користила дифузним пропагандним дјеловањем, односно, коришћен је широк спектар разноврсних неполитичких садржаја у неполитичкој форми, али са политичким циљем: да се постигне општи позитиван однос према одређеној идеји и политици. Наравно да јој је на руку ишао много шири маневарски простор, активности бројних организација које су се декларисале као невладине, политичка подршка и углед који је уживала код релевантних међународних фактора, ореол демократске оазе у тадашњој СРЈ и др.

Пропагандна кампања ће све више добијати на интензитету путем медија, бројних невладиних организација, разним видовима прикривеног и дифузног²⁶ пропагандног дјеловања а своју кулминацију ће имати на референдуму у мају 2006. године.²⁷

²⁵ „Главни циљ евентуалног референдума у Црној Гори јесте да се насупрот најширим интересима грађана оствари најужи интерес појединаца. То је интерес врха власти који би да се закључа у самосталној Црној Гори, који би у њој владали без контроле наредних неколико деценија“ – Д. Копривица, члан главног одбора СНП Црне Горе, Пobjеда, 8. децембар 2000, 4.

²⁶ Она дјелује на дужи рок и производи трајније ефекте, циља на дубље нивое људске психе, на дубоко укоријењене ставове, колективне предрасуде. Она је само другачији облик и њему прилагођени садржаји политичке пропаганде. Она нема конкретне, тренутне политичке циљеве или, барем, они нису одмах уочљиви. Она има само другачији облик и њој прилагођене садржаје политичке пропаганде: тако се општи политички циљеви не пропагирају отворено и директно експлицитним садржајем поруке, јавност се не увјерава директно у прогресивност и домете политичког система, партије, владе, лидера, исправност њихове политике, идеја, ставова и слично већ посредно истицањем маркантних резултата које остварује заједница, влада, институција што треба да допринесе афирмативном односу према власти. Ради се дакле на стварању опште повољне климе у јавном мњењу, о формирању прикладљиве структуре личности, о својерсној „припреми терена“ за директнији, трајнији и отворенији вид пропагандног дјеловања. Дакле, ради се на припремању појединца или групе да касније лакше прихвати конкретније политичке садржаје постизањем општег позитивнијег односа према систему, идеји, политици. До неке мјере слично значење има и појам *субпропаганде*, а под тим се подразумева ширење одређене идеје у дужем раздобљу, а која није блиска одређеној јавности. То је процес стварања одређене психолошке подлоге која олакшава комуникацију и спремност да се прихвати неки садржај који у датим, реалним околностима нема критичну већину присталица. У тој функцији објављују се књиге, билтени, одржавају конференције, дају стипендије, финансирају истраживачки пројекти, стварају лични контакти. Та дјелатност често и није непосредно пропаганда, колико је у функцији олакшавања прихваћања евентуалне пропагандне поруке.

²⁷ Директор Центра за демократију (ЦЕДЕМ-а) из Подгорице Срђан Дармановић изјавио је да најновија истраживања јавног мњења показују да око 75 процена

Четвртог фебруара 2003. престала је да постоји СР Југославија и настала је нова држава – Заједница Србија и Црна Гора. Југословенска скупштина усвојила је уставну повељу Државне заједнице Србија и Црна Гора и закон о њеном спровођењу. Власт у Црној Гори је сваки пут прилагођавала своју тактику и прилаз, одржавајући у животу опцију независности док је сарађивала са снажним снагама које су јој се противиле. То је осигурало да државна заједница Србије и Црне Горе не пропадне због активне конфронтације, већ због многобројних случајева пасивног отпора тој институцији.²⁸

Државна заједница је трајала до 21. маја 2006. када је Црна Гора на референдуму изгласала независност. Исте године, 3. јуна парламент Црне Горе је прогласио независност и од тада ДЗСЦГ престаје да постоји а Црна Гора убрзо постаје чланица УН.

Mr Radenko ŠĆEKIĆ

THE IDEA INDEPENDENCE IN DOMESTIC PURPOSES - MONTENEGRO LATE TWENTIETH AND EARLY TWENTY-FIRST CENTURY

Summary

The wide range of bright Montenegrin date, 13 July is set aside as a synonym, „Montenegro’s stability and a symbol of freedom.” The Berlin agreement had a total of 64 members, of which the eight-Montenegro relations (26-33). The most important was the 26th member, which is defined in international legal status of Montenegro, „Montenegro recognized the independence of port and all the High Contracting Parties that have not done it yet.” Team member is actually confirmed by the Montenegrin independence from those countries that have not previously done so, especially Turkey. Montenegro then as the 27th countries received independence in and out to sea.

The two largest state the date of Montenegro, who are symbolically personified in the 13 July, make sure that they are closely related. No less important given

грађана Црне Горе сматра да је референдум једино рјешење садашњих односа Црне Горе и Србије, истичући да све анализе показују да би на референдуму око 60 до 65 процената грађана подржало суверенитет и међународни субјективитет Црне Горе“. – „*За суверену Црну Гору гласало би око 65 одсто грађана“*, Побједа, 28. новембар 2000, 3.

²⁸ Вилијем Монтгомери некадашњи амбасадор САД у Београду, Б92, Вијести, бр. 3699, 15. јул 2008, 34.

the modern history of the Montenegrin and 13 July 1941st year. In the decades after World War II, the public is constantly strengthened the importance and Symbolism of 13th July, a date which should be personified the spirit of freedom and identity of Montenegro, its Courage and dedication to the ideals of honor and freedom.

In 1992. the issue of state status, or stay in the community of Montenegro and Serbia to form Yugoslavia represented the Battlefield of the Government and the Opposition, which advocated independence for Montenegro. Organized a referendum on the status of Montenegro, the option to stay in Ireland, won the support of over 90% of voters voted. After the split in the top of the DPS and in 1997. The wing of the party headed by M. Djukanovic was forced to accept the Allies as part of the largest political opponents today. Thus the formation of blocks in a broad coalition „to live better” odds were taken over rivals later personified Socialist People’s Party. Inevitably, whether under the influence of the new coalition partners and changing perceptions and attitudes that have hitherto existed, primarily in terms of national issues and statehood. Montenegro has sought to continuously increase its sovereignty and independence of states, one by one, transferring functions to the Federal Republic level. In the propaganda purposes of the petition drive for an independent Montenegro, gather signatures and Appeals to a number of Montenegrin intellectuals, organized numerous round tables on which propagands ideas about the need for an independent Montenegro. The propaganda campaign will increasingly gain in intensity through the media, many NGOs, various forms of Covert propaganda activities, and diffuse and will have its culmination in a referendum in May 2006